

Kass János kiállításán

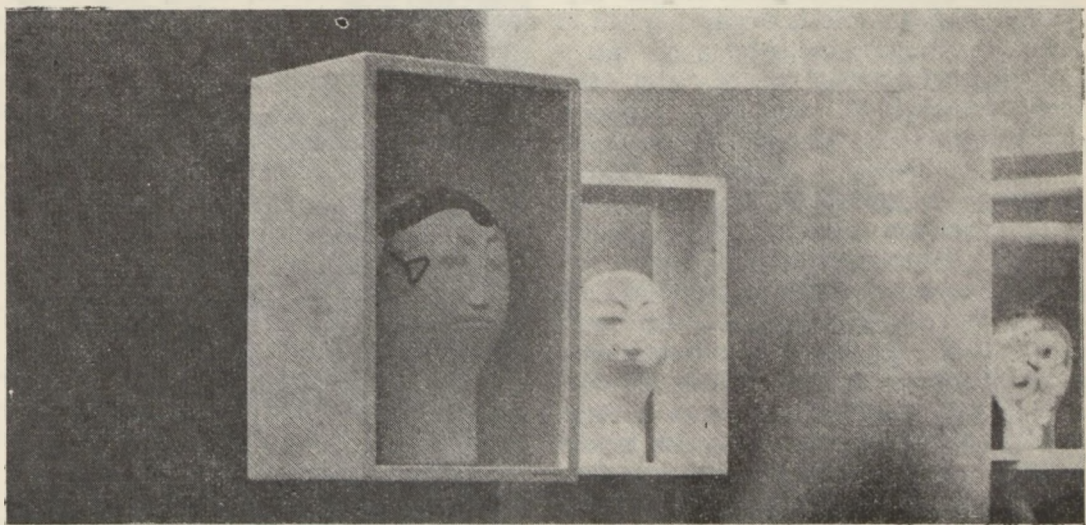
Kass János kiállításának megnyitója a minősítve figyelembe ajánló beszédek szokásos műtájában nem képzelhető el: grafikusművészről kell szólanom, s kiderül, hogy – szakmai határait régen túllépve – az alkotóképzelet olyan vidékét vette birtokba, ahol szűk szakmai–műfaji keretekről beszélni merő képtelenség. A művészi magatartás olyan mába rohanó kifejezésformákkal párosul, mely művekben adja meg a ma kérdéseire rímelő válaszokat. Ujat tesz, felrúgja a szokványos, konvencionális, beidegzett szókasrendet, a helyébe megteremti azt, amit kiérzünk az anyagból, – gondolatban a mában élve; s ezáltal rögtön egy reneszansz játékos kedvű, teremtő egyéniséggel szembesülünk a művekben. Így azonnal nyilvánvalóvá válik az új – minden bravúros csillogástól mentesen.

Egy, a ma alkotóműhelyét igazán reprezentáló kiállítással van itt dolgunk. Nem az újrakészülés studiumaival, a kísérletezés folyamatával reprezentál, hanem a tudatos teremtéssel, sokrétű felfedezéssel. Az érett mester szól a ma emberéhez. És ami igen fontos – s ez itt a művek kapcsán nyilvánvaló –, Kass János atyapos telkészültségű mester. Grafikai lapjai bizonyagtételek mualkotásbeli rangjuk mellett olyan vonatkozásban is, hogy a művészi közlés nagy feszültségű belső rendjében igazolják: kevesen tudnak így rajzolni, ilyen érzékenyen, intellektuálisan gazdagon interpretálni azt, ami a lényeg. Amit soha nem lehet mondatokkal, mesével meghatározni. Ami mély igazság, de a dolgokban rejtve van.

Külön öröm számunkra, hogy itt, Madách megyéjében Madách-émlékermesünket köszönhetjük Kass János mesterben, aki korunk legizgalmasabb Madách-illusztrációival nemzetközileg is jelentős mértékben járult hozzá a Madách-életmű örökletesen igaz fennmaradásához.

A művek ilyenén gazdagságát csak az tudja létrehozni, aki csillagvirág léptű életében a tragédiák szurokfeketébe zuhanó boldogtalanságát is átélheti, hogy felkiáltójellé formálja az emberiség számára mindazt, amire vigyázni kell.

Kass János művészete összetetten a felfedező: világát nem tudjuk más művész világából következtetni. Nem folytatója, nem elágazása egy útnak, hanem gyalogösvény ez a látomások és a való élet mozaikkockáiból kirakottan, sajátosan egyéni formációban. Konzekvensen XX. századi művész, akit a kép-gra-

fika, a szobrászat, a könyvművészet műfaji határai nem kötnek gúzsba, mert túllép a műfaji korlátokon, hogy mindennel, amihez nyúl, magas művészetet teremtsen. Költészetet a művészetben, az emberért, mert itt minden értünk történik.

„Poeta doctus” a képzőművészet világában. Nemcsak az alkotás konkrét valóságával, hanem azzal is, hogy hivat teremtett a költészet és képzőművészet között – közösségivé téve azt azzal, hogy megteremti egy-egy fejplasztikájában az embert, hogy költészettel koronáztassa fel. Így válik aranyserleggé a hétköznapiak bővölete – a képzőművész és a költő közös gondjában teremtő boldogsággá, örök láthatatlan koronával ékesítetten. Juhász Ferenc, Nagy László, Déry Tibor – a rendet tenyerükön hordók sorából, a fiatalabb Szokolai Tamás, Fábri Péter vagy a túlról íptegető Devecseri Gábor szól a művek aranyhúrjain – lázas mindenségkeresésben, rózsát-nevető holnapokban.

A harcossalista alapállású művész hitvallása ez egy összeszorított öklöben jelképpé formált forradalmiságban – mintegy valóságtételül, hogy művészet összefoglaló nagy rendjében külön hely illeti meg ezt az elkötelezettséget, mert Kass János elkötelezett művész a hit és a szó legtisztábbban csengő értelmében.

Ezért különleges alkalom ez a kiállítás arra, hogy új, izgalmas felfedezésekhez indítson el bennünket – e nekünk teremtett világhoz. Új inspirációkat adva ön-és társadalomismeretünkben a holnapokért naponta való szárnyaláshoz.

Nagy László írja Kass János plakátján: „Műveld a csodát, ne magyarázd, sehova kacszázik minden út, jobban tudjuk a jövőt a múltnál, válasszuk a villám jelenét.”

Művésznek és tárlatlátogatónak egyaránt belépőjegy ez a kiállításához, melyet kísérjen a felfedezés boldogsága és öröme.

Czinke Ferenc

László-Bencsik Sándor

Történelem alulnézetben

Sok jó és izgalmas kötet jelent már meg ebben a sorozatban, (rossz egy sem!) mégis, ha van létjogosultsága, akkor azt éppen **László-Bencsik Sándor** könyve adja meg (amelyet várhatóan, remélhetően hasonló követnek). Ez a könyv valóban több évtizedes hiányt pótol. A Forrás szociográfiai pályázatát értékelve jogosan vetette fel Hatvany Dániel, hogy szociográfiai irodalmunk erősen falu-központú, hiányzik a város feltérképezése. Különösen hiányoznak azok az írások, amelyek a munkásság életköriülményeivel foglalkoznak! A Magyarországi felfedezése sorozat írói – noha mind városiak – csak a magyar vidéket pásztázták eddig. S ekkor, ezek után jön – mit jön, berobban! – László-Bencsik ezzel a könyvével, amely egyszerre ad **alapvető** tudósítást a külvárosról, a legnehezebb munkát végző, leglenézettebb munkásréteg világról. Méltán hasonlítja Berkovits György (Élet és Irodalom, 1974/7.) egy másik alapvető műhöz: a Pusták népéhez. Elgondolkodtató a párhuzam, mert noha a két könyv más időben íródott, másról szól; lényegében azonban valahol ki is egészítik egymást. László-Bencsik tulajdonképpen a Pusták népe mai, városi változatát írta meg. Illyés az uradalmi cselédek, a jobbágyoknál is mostohább sorsú társadalom alatti réteg szociográfiáját írta meg,

László-Bencsik pedig azt, hogy ezek utódai (a második es harmadik nemzedék) hogyan kapaszkodnak meg a város peremén, mik lesznek, mik lehetnek, hogyan alakul a sorsuk. Mert nem véletlen, hogy a László-Bencsik által bemutatott export-csomagoló brigád tagjainak csaknem fele (s tovább tágítva ez érvényes az egész „segédmunkás” rétegre!) a falutól távoli tanyák, jobb esetben faluvégi kis summás, uradalmi cseléd-kisparaszi házakból verbuválódnak. Ez ad a címnek – **Történelem alulnézetben** – is értelmet és több dimenziót. Mert igaza van – a könyv maga igazolja – László-Bencsiknek, amikor sajátos történelemkönyvnek tartja a munkáját. Egy társadalmi réteg mozgását követi nyomon, amely minden hányattatás, minden visszahúzó erő ellenére is **emelkedik**. Iszonyú nyomás alatt élt ez a réteg. A történelem tektonikus mozgása, a gravitáció mindig itt érvényesült a leghamarabb és a legsúlyosabban. A 6–12–17! gyermekes családok, a legsilányabul fizetett kemény, csontot morzsoló munka világa ez, ahol a pusztá **elemi** lét: jóllakni, nem megfagyni, fedél alá húzódni mindennapos, húsbavágó gondot jelentett. Ezek az emberek – olvassuk Illyésnél – az emberi nyomorúságnak és kiszolgáltatottságnak olyan mélységében éltek, amelyben „emberi méltóságról” beszélni se lehetett. S mindez „villamosal elérhető távolságban” a város alatt, mellett – írja László-Bencsik.

„Hogyan lesz az ember munkás?” – teszi fel önmagának is a kérdést László-Bencsik a könyv elején. „Látszólag egyszerűen. Többnyire úgy, hogy beleszületik” – válaszolja. Ezek a munkások azonban, akikről ő ír, nem **ebbe** születtek bele, hanem idesodródtek. (Meg kell majd írni még valakinek a kvalifikált szakmunkást is, aki okos gépeket gyárt és irányít, aki tiszta köpenyben dolgozik, akit tisztelnek a szaktudásáért, mert nélkülözhetetlen.) László-Bencsik statisztikája szerint kb. 2 millióan vannak: „anyagmozgatók, segédmunkások”. Honnan jönnek, miért **ide** jönnek?? A pusztákról – Illyéséről – a sokgyermekes munkás-kisparaszt-kispolgár, más szóval a legszegényebb családokból, ahol már a gyerekek is dolgozni kellett (kell??), ahol ritka, ha elvégzik a 8 általánost, szakmát, mesterséget **nem** tanulnak. Ezeknek az embereknek csak a két kezük van és a kényszer: dolgozni, élni kell.

Maga az író is idesodródott. Értelmiségi, aki kénytelen odahagyni a pályát és **azonnal**, mindegy mit, de munkát keresni. Aki „semmihez se ért, akinek csak a fizikai ereje (míg van...!) áll rendelkezésre: **az** lesz segédmunkás. (Általában, mert az élet furcsa dolgokat produkál olykor. Hány értelmiségi hagyja ott **önként** a pályát a **pillanatnyi** nagyobb kereset miatt?? De ez már nem a könyv témája...) László-Bencsik kényszerűségéből vállalja ezt a munkát, hogy megis-

merve a brigádot, a munkát, ezt az életmódot, mindenestől **vállalja az egészet**. S ezzel marad hű tulajdonképpen értelmiségi voltához is. Vállalja a résztvevő, a tanú szerepét, hogy **elmondhassa** a brigádot, a brigádért, a brigád **helyett** is. Ez az értelmiségi magatartás, amely mindenképpen tiszteletreméltó és követendő, amely túlmutat azon, ami László-Bencsik legprivátabb magánügye lenne. Mert valakinek el **kell** mondania a brigádot, az iras, a művészet erejével meg kell mutatni az **egész** társadalomnak, mert **nem ismerjük!** Igen, valljuk meg – s így volt ez Illyéssel is –, csak sztereotip trázisokat tudtunk eddig erről a világról, hogy pl. „a hórukk emberek isznak”, „izgágák”, „műveletlenek” stb., stb. Még a közvetlen feletteseik is így vélekednek, amikor megkérdezik, hogy „kellene a több pénz piára?” Nem, ezt a Szegvári brigád sose tudja elmondani: nem tudja **megmutatni**, felmutatni önmagát. (őszintén szólva nem is nagyon kérdezik őket, nem figyelnek rájuk...) Teszi a dolgát: „ráver a melóban”, túlórázik, fuszik, házat épít, kapál, mellékes és a vonat után rohan, iszik is néha és ájultan alszik a fáradságtól, hogy korahajnalban keljen, reggel megint újrakezdje. De nem tudja elmondani ezt a kívülálló sem. Igaza volt Kassáknak, amikor dühösen kifakadt a fehér mandzsettával sétáló, buta és felszínes kérdéseket felvető, futó impressziók alapján regényt eskábáló „munkás írók” ellen. (Aki nem tudja leírni a **munkát, a termelés örömet és kínját**, az mit tud mondani a munkásról?? Itt gyengék fiatal prózaíróink is! A munkás életének **több** mint szerves része a munka, **maga** az élet, akár „szereti” a munkát, akár nem...!) Az írás, a megformálás kifejezetten „értelmiségi munka” ugyan, de érvényes, **megeit**, megszenvedett élmények nélkül csak a valóság felületét karistolhatja a legnagyobb tehetség is. S éppen **ez** a nagyszerű László-Bencsik könyvében: az **azonosulás** a munkában, sorsban, gondolkodásban, ugyanakkor az epikai tavolságtartás, józanság a **megformálásban**. Mert az, aki az **oveirói** beszél, annak nem kell minden percben hüségesküt tenni, a pártosságát, elkötelezettségét bizonygatni... Annak joga van a bírálatra – „befelé” is: sorstarsai felé, de „kifelé”, a társadalom felé, amikor emberibb életet, több megbecsülést és törődést kér a munkások számára. László-Bencsik nem agitálni akar, csupán dokumentálni és demonstrálni. Ezek az emberek mindig dolgoztak, ez egyetlen örökségük, amit magukkal hoztak a történelemből a jobbágy, uradalmi cseléd ősöktől, és dolgoznak, míg a szó szoros értelmében fizikailag is meg nem semmisülnek! Rá is kényszerülnek (az egyik társuk 700 Ft nyugdíjat kap a **kemény** munkában töltött élet után... és a tsz nyugdíjak? amellet **lehet** „pihenni”?), de nem is tudnak meglenni munka nélkül. Életüknek, világuknak centrális pontja, fókusza ez. Egyszerre kénysze-

rőség és létezési forma. Az élet örömeiből kevés jut nekik, mert a fizetésük 70–80 %-át **megeszik** (újra kell termelni a munkaerejüket a kemény munkához!), de idejük, erejük sincs ahhoz, hogy a civilizáció és a kultúra javait élvezzék. Az eddig mértéktartó, objektív László-Bencsik ennél a témánál vált szenvedélyesebb hangra. Mert az, hogy a munkatársainak valóban nincs **fizikai** idejük önmagukra (elviszik a túlórázások, a hétvégi különmunkák, a család stb.), de meg a kemény fizikai munka után valóban fáradtak, kedvtelenek is arra, hogy művelődjenek – tényleg több, mint elgondolkodtató! Izsűket, gondolkodásukat, életvitelüket **alapvetően determinálják** a munka **körülményei** (a mennyisége, de a minősége is!) Ha meg is lenne, hoznák magukkal (de honnan?! a kisparasztiszellér-kispolgár stb. világból?!) az igényt – a gondolatszikkasztó, primitív fizikai munka lassan azt is kiölné! Ezt éppen önmagán figyelte meg a szerző. Nem mintha feladta volna az értelmiségi szellemi **igényét**. Sőt! De csak nehezen – a korábbinál sokkal nehezebben – tudta megteremteni a szellemi igények kielégítésének a **feltételeit**. (Le kellett mondani pl. a folyóiratokról, mert **nem telt rá**... A gyerekei hátrányosabb helyzetbe kerültek az apjuk **foglalkozása** miatt. Ó, ó pedagógusok!!) Így, amikor felméri a brigád tagjainak (a már más forrásokból is ismert) szellemi, kulturális igényeit, akkor ezt nem azért teszi, hogy megbotráncsozzon és megbotráncsoztasson. A brigádvezető Szegvári Gyulában olyan példát is leír, aki vibráló intellektusával, mohó szellemi-kulturális éhségével pozitív pólust is jelent, aki **hatni** akar, nevelni a rábízott közösséget. Szegvári erőfeszítése – és mindenki másé is – csak nagyon szerény eredményeket hozhat mindaddig, míg a munkások **életkörülményei** nem változnak meg döntően. Az, hogy a brigád tagjainak a gyerekei nem jutottak be a bölcsődébe, óvodába, a közép- és felsőbb fokú iskolákba – már nem is olyan érthetetlen ezek után. A munkás-asszonyok **otthon** maradnak, ha gyereket szülnék (lényegesen rontva ezzel a család életszínvonalát – ha átmenetileg is), a gyerekeket olyan pályára küldik a szülők, ahol minél hamarabb kereshetnek. A könyv mégsem keserű vagy vadaszkodó. Hiszen a munka, ezek a munkások éppen a fejlődés zálogai és biztosítékai. Az előbbrelépés még egy ideig csak **mennyiségi** felhalmozódást fog jelenteni: házat, lakást, jobb kosztot, több ruhát, háztartási gépeket, bútor stb. s **valamivel több szabadidőt**. Ezek a komponensek a **következő** generációnál már **minőségi** (szellemi, kulturális igényt-gyapapodást, a **teljesebb**, harmonikusabb életet) változást eredményezhetik. Mikor? Minél hamarabb! Nemcsak megérdemlik, de az ő munkájuk áldozatuk **mindennek** a motorja és alapja! (Szépirodalmi 1973.)

Horpácsi Sándor

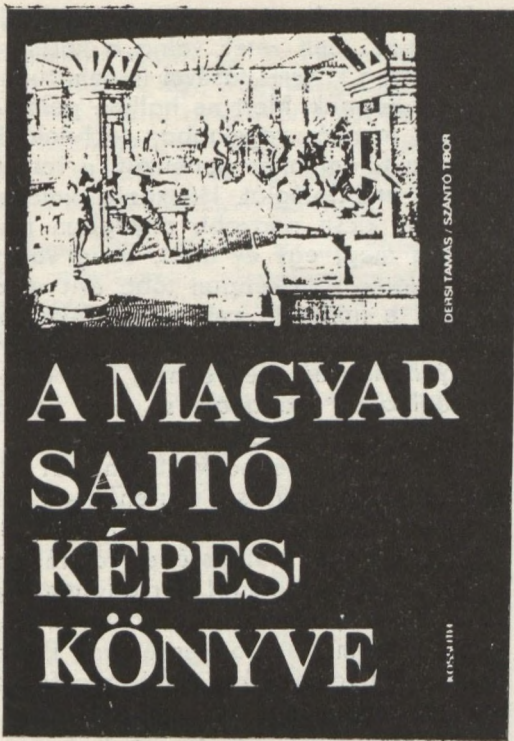
Magyar újságok fényképalbuma

Elevenen ható problémáról szolt az *Élet és Irodalom* 10. számában **Rózsa Gyula**, amikor arról irt, hogy Magyarország „nagyszövegű kis ország” lett, ahol már Comenius sem tudta annak idején kiadni a látható világot bemutató művét, az *Orbis Pictus*. Kultúránk szövegcentrikus jellegének ellentmondásossága különösen az utolsó másfél évtizedben vált nyilvánvalóvá, midőn a televízió térhódítása immár egyre szélesebb körben tette lehetővé a sokoldalú ismeretek vizuális úton való továbbítását. Igaz, a szövegek varázsa még a televízióra is visszahatott, ezért hallunk még mai napig is hosszú, illusztrálatlan és éppen ezért a figyelmet alig lekötő beszélgetéseket, előadásokat; de már egyre szélesedik azoknak a műsoroknak a tábora, melyek a kép, a látvány erejével közik mondanivalójukat. Sőt, már könyvkiadásunk is jelentkezik olyan művekkel, melyeknél megdőlt a szöveg elsősége és a kép nyomul előtérbe. Külön örvendetes dolog, hogy éppen történeti kiadványoknál találkozunk ezzel a kezdeményezéssel. Hiszen a történetírás, a történeti ismeretterjesztés fulladt leginkább a száraz adat- és számtenger érdektelenségébe és a múlt sokszínű valósága szürke, nem egyszer kifejezetten rossz stílusú szövegekből alig-alig csillog elő a nem hozzáértő olvasó számára. Az utóbbi években megjelent nagyszerű könyvek (A magyar történelem képeskönyve, a Rákóczi szabadságharc és az 1848 eseményeit bemutató képeskönyv) után most egy újabb ilyen kiadványt vehetünk kézbe.

Ebben **Dersi Tamás és Szántó Tibor** a magyar könyvnyomtatás 500. évfordulója tiszteletére **A magyar sajtó képeskönyve** cím alatt izelítőt ad az említésreméltó hazai sajtótermékekből, de nem úgy, hogy elmondja azok jellemzőit és idézeteket közöl azok írásaiból, hanem bemutatja az eredeti lapok egy-egy oldalának hasonmását. Ezeket a képeket csak a lehető legrövidebb magyarázatok kísérik, melyek a kiadó, a kiadás körülményeire, műfaji jellegzetességekre vonatkozó legfontosabb tudnivalókat tartalmazzák.

A bevezetőben **Dersi Tamás** is említést tesz arról, ami a kötetet lapozgató olvasóknak is azonnal szembetűnik: szinte elképzelhetetlen, eddig soha nem gondolt gazdagság, sokszínűség az, ami a bemutatott néhány száz év magyar sajtótermékeiben képvisel van. Kezdvé a legelső magyar nyomtatvány, az 1773-ban kiadott *Budai Krónika* előszavával, a XV—XVII. században a hadvezérek és várkapitányok tollából született hadi jelentések, az első tulajdonképpeni újság, az 1700-as évek elején a Rákóczi szabadságharc híreit hozó *Mercurius Veridicus*, majd az 1779-ben induló *Magyar Hirmondó* első címlapján át közel háromszáz képen vonul el előttünk mindaz a változatos szellemi termék, amelynek kiadói, szerzői, szerkesztői sorában ott találjuk az ország legjelentősebb politikai, társadalmi gondkodóit, de költőit, íróit is.

A szó szoros értelmében nem képeket nézünk ebben a könyvben, hiszen a között lapok mindegyike elolvasható szöveget tartalmaz, mégis a változatos tipográfiai megoldások, az illusztrációk látványa elsősorban a vizuális élmény erejével hat. Természetesen a teljesebb képet az kapja, aki veszi a fáradságot és bele-beleolvas a lapok eredeti szövegeibe is, hiszen így amellet, hogy az egykorú nyelv sajátos stílusá révén könnyebben maga elé tudja képzelni az adott világot, még fogalmat alkothat magának az utolsó másfél évszázad magyar sajtójának változatos tematikájáról is. Hiszen **Kazinczy Ferenc** *Élet és Irodalm* a maga esztétikai cikkeivel éppúgy szerves része sajtótörténetünknek, mint a **Toldy Vörösmarty-Bajza** triász színvonalas szemléje: az *Athenaeum*, a szabadságharc korszakának élc-lapja: a **Charivari**, az 1857-ben megjelent *Nővilág*, az egy évvel később indult (és máig fennálló) *Orvosi Hetilap* — melynek bemutatott szá-

DERSI TAMÁS / SZÁNTÓ TIBOR

A MAGYAR SAJTÓ KÉPESKÖNYVE

ma éppen **Semmelweis** professzor úr egyik cikkét közli —, a **Táncsics** szerkesztette *Arany Trombita*, majd később az *Altalános Munkás Újság*, meg a *Népszava*, *Mikszáth Országos Hírlapja*, az 1909-ben induló *Mozgófénykép Híradó* és más rengeteg ismert és kevésbé ismert folyóirat, újság, egészen a felszabadulás időpontjáig, a legálisan megjelent *Szabad Népig*.

Nagyon helyes kezdeményezése volt a szerzőknek, hogy az azóta eltelt közel harminc évről sem feledtek meg és keresztmetszetét adják — ha kisméretű másolatok közlésével is — a mai Magyarország sajtójának, bemutatva a ma élő számottevő lapok egy-egy címlapját. (Külön öröm számunkra a *Palócföld* 1970. évi 3—4 számának borítólapját látni a tájegységek tudományos-irodalmi szervei sorában.)

Hálátlan és értelmetlen feladat volna azt elmezzgetni, hogy mi maradt ki e válogatásból, mit lehetett volna esetleg elhagyni belőle. A gyűjtemény — mint minden hasonló munka — feltehetően módosítható lenne kisebb-nagyobb mértékben. Egy azonban bizonyos: jelen állapotban is kitűnő eszköz ahhoz, hogy fogalmat alkothassunk belőle a magyar szellemi élet e fontos területéről, a sajtóról, és eközben jól kiegészíthessük mindazokat az ismereteinket is, amelyekkel az elmúlt évszázadok közgondolkodását, jellegzetességeit, eszméirahatatait illetően rendelkezünk. (**Kossuth 1973.**)

Schneider Miklós

A felfedezés öröme

Örömmel fedeztük föl a múlt esztendő végén, hogy folyóirataink színvonalára folyamatos és következetes emelkedést mutat, s az olvasók mind szívesebben veszik kézbe politikai, társadalmi, irodalmi, művészeti és kritikai folyóiratainkat. De nem az olvasók fölfedezése a legizgalmasabb, hiszen a szerzők fölfedező és vitázó kedve teszi érdekesebbé kiadványaink tartalmát. Szeretjük ugyanis az új gondolatokkal teli dolgozatokat, amelyen többek között a **Kortárs** decemberi, 12. számában **Király István: A mindennapok forradalmisága** című írása volt. A fölfedező és a vitázó irodalom értékén mit sem változtat, hogy egyidejűleg a megdicséért folyóiratokban még mindig nagyítóval kellett keresni az olyan publicisztikai vagy szépirodalmi alkotásokat, amelyek szerzőik elismeretét, emberközelségét, a munkás- és paraszt-problémák igaz megértését igazolnak. Nem az elvontabb, elvi síkon színvonalas irásokat kitogaszoljuk, hanem az attelle műveket hanyoljuk, mint például a szépirodalomban **Vegn Antal**nak utóbb megjelent több elbeszélése. Az életközelség, a kiagyalatlan, igaz problémátelvetes csak tovább lendítene a fejlődés ivén.

Bizalomkeltő az új esztendő kezdete is. Olvasói szemmel folyóiratainkban, hetilapjainkban és tömegkommunikációs eszközeinkben, kiadványainkban több olyan műre, műsorszámra akadtunk, amelyek alkalmasak arra, hogy meghatározzák a tartalom magasabb színvonalát. Nagy érdeklődéssel olvashattuk többek között a **Pártéletben** azt az interjúorozatot, amelyben **Feladataink az új esztendőben** címmel **Bizku Béla, Jakab Sándor, Kátona István** és **Párdi Imre** válaszoltak a szerkesztőség kérdéseire. Izgalommal néztük és hallgattuk a képernyőről **Szent-Györgyi Albert** kétszer ötven perces nyilatkozatát.

Hadd essék azonban most szó csupán a fölfedezőnek nevezhető írásokról, előadásokról!

Mindenekelőtt néhány szó a **Szent-Györgyi műsorról**, annál is inkább, mert ő nemcsak jelképesen, hanem hivatásból is „fölfedező”. A TV-ben látott kétrészes műsora csodálatos élmény volt hiszen oly egyszerűen és nyilvánvalóan tárgyalt bonyolult biológiai és kémiai kérdésekről, ahogyan csak az tud, aki mindent ért, mindent egyszerűnek tart és kristályosan tisztán lát. A kritikák sokaságán kívül a **Magyarország** című hetilap (1974. márc. 3. szám) is cikket szentelt a nagyszerű filmriportnak. Sas György cikkéből idézünk: „Tulajdonképpen mindvégig a megbeszélte ter szerint, s mégis igen kötetlenül zajlott le a száz percnél hosszabb interjú, csak két, előre meg-

nem tárgyalt momentum ékelődött közbe, ezt azonban a néző (s ez volt a jó) nem vehette észre. Kardos meglepetészerűen tette Szent-Györgyi elé azt a műsorfüzetet, amely a régi híres szegedi diákelőadást, ama tragikus végbe torokolló Hamlet-bemutatót juttatta emlékezetébe. A »sokkolás« bevált, az adás legmegrendítőbb percei voltak ezek. (Az utolsó nap többen látták, hogy ebből a ritkaságszámba menő műsorfüzetből Szegeden valahogy szerzett is egyet Szent-Györgyi és magával vitte Amerikába.) A végén szintén váratlanul kérte meg Szent-Györgyit a riporter, hogy üzenjen a magyar tévénézőknek. Szent-Györgyi, aki eddig folyamatosan, »kapásból« válaszolt minden kérdésre, itt megállította a felvevőgépet és fél óra gondolkodási időt kért. Ennyire fontosnak tartotta az üzenet minden szavát."

A **Kortárs idej számaiban Németh László** pedagógiai tárgyú esszéi keltenek méltán feltűnést. Az **Uj ember kovácsa** című Makarenko-könyv olvasása kapcsán az 1974 januári számban emlékszik vissza egyik utópiájára, az Iskola Kakaskútonra. „A kiadók nagyon hatásosnak érezték az »Uj ember kovácsa« címet, de mi akkoriban épp eleget kaptunk ezekből az új emberekből ahhoz, hogy gyártásának a titka különösen csábíthatott volna, főként ha a pedagógiai eljárást, amely előállítja őket, »kovácsolásnak« minősítik. A szerző azonban nem adott ilyen címet a vastag, kétszázoldalas beszámolójának. A cím: Pedagógicsezszeje poéma, Pedagógiai költemény vagy: Egy költemény a pedagógiáról, ami, ha megtudom, hogy a személyi kultusz első szakaszában készült, már akkor felhívta volna a figyelmet magára.” S egy rövid idézet a kakaskúti iskoláról is: „Az új iskolának nem szabadna tankaszárnának maradni, s ha valami katonai dolgokhoz, inkább egy táborhoz, cserkészőtáborhoz kellene hasonlítani. Ott megvan a lehetősége annak a természetes szereposztásnak, amelynek hiánya felnőtt életünknek is betegsége, oda az élet szegumentumai is játékszerűbben hozhatók be. Az éhség és szűkség, amelyből Makarenko telepe kinőtt – éppúgy mint az én kakaskúti iskolámban – egy új elemet vitt be: ennek a tábornak alkotnia is kell, megvalósítani valamit, így lehet a felébresztett képességek igazi nevelője, így gazdagíthatja a játékok közben létrejött közösségi érzést, a kollektív alkotás öntudatával is.” S végül a Pedagógiai kísérletekről (1974 márciusi szám) néhány mondat: „...én tulajdonképpen az iskolai műveltséget gyorsan pótló felnőttek számára állítottam össze a szükséges anyagot, akiknek nem nyolc hanem tán csak egy-két évük van erre a mulatságra; egy-egy tantárgy két-három órájában három-négyezer anynyi »lényeg« kell megtanulniuk, de meg mint az életben forgott, eleven értelmű emberek, vasutasok, földművesek,

gyári munkások sok mindent láttak, halottak már, amit vétek volna a középiskolai anyag kiterjesztésével is nem tudatosítani bennük. Mert ne halljon például a gyári munkás vegytanban technológiát, is, a földmunkás genetikát, a felnőtt asszony embriológiát. Ha középiskolásaimat egy kicsit nagyobb anyagban meritem is meg, egy év alatt, amíg velem lesz dolguk, voltaképpen több évit vesznek át, e nagyobb cél, a felnőttképzés érdekében »sz szenvednek« – s talán nem is olyan nagyon szenvednek, hisz érdekes dolgokat hallanak, s nem kérem amolyan gyilkos módra számon.”

A fölfedezés mehökkentő hatását kelti **Veres Péter** művészi végrendelete (Uj Irás, 1974 március) is, amelyet még 1944-ben írt, érdekes párbeszéd formában. Az őt körülölelő világot, társadalmat Pál képviseli a párbeszédben, amíg a kényesnek is mondható kérdésekre Péter, az író válaszol. Így kerül szóba a faj, a nemzet, a nép fogalma is:

PÁL: Állj! Sok a szó, és sok benne az érzélem által diktált és önigazoló önkényes okoskodás. Arra felelj nekem, hogy miért használod az elfogadott és tiszta értelmű „nemzet” helyett a népet? Sőt időként vagy alkalomadtán a fajt? Hiszen a nemzetek létét mindenki elismeri, a nemzetközi szocialisták is, hiszen az elvük is nemzetközi és nem nemzet nélküli, vagyis elvük alapja a nemzetek léte és azok szabad szövetkezése. Ne nidd, hogy én egy bárgyú polgár vagyok, aki a tasiszta újságok vezércikkeiből szedi ki ismereteit a marxista nemzetköziségről.

PÉTER: Látod, ez egy igazi kérdés, és csakugyan gondolkoznom kell rajta. Két eset lehetséges: Vagy azért fogadom el a tasiszták szóhasználatát a tajról és népről, mert ők ezekkel a fogalmakkal dolgoznak, és én a saját területükön, a saját fogalmi világukban akartam megmérközni velük. Ezért írtam a Szocializmus – nacionalizmus című könyvemet is. Vagy azért fogadtam el ezt a szóhasználatot, mert a „nemzet” a magyarban is nagyon a birtokon belüliek szava lett. Nagyon is önmagukat értették alatta, s minket: parasztokat és munkásokat annak idején, mint hazátlan bitangokat kezelték. E kezeléseket tetteles gyakorlatát magam is sokszor a bőrömön és csontjaimban éreztem, s aztán állampolgári jogokban és egyebekben nem úgy bántak velünk, mint a nemzet tagjaival. Például választójogom még ma sincs, és feleségemnek öt gyermekkel szintén nincs. Egyszóval: no, van itt ok elég, hogy a birtokon belüliek nemzetfogalmával nem barátkozhattam meg.

Valószínű, hogy még az is közte van, hogy ebbe a hivatalos nemzetfogalomba mindenki belefér, akárcsak a magyarul nem tudó idegen is. És ami, mint jogtalan parasztnak és írónak méginkább visszás volt, ezt a hivatalos nemzetfogalmat már elméletben és gyakorlatban jó részt idegen – nemcsak származásilag idegen, hanem a magyarságtól lelkület-

ben is idegen – urak képviselték: sajtóban, politikában, iskolákban, egyetemeken, akadémiákon, mindenütt.

Valószínű, hogy e tényezők összessége hatott, pedig különben elismerem, hogy az én nép- és fajfogalmam, körülbelül azonos a klasszikus nemzetfogalommal. Nem kizáró jellegű, nem törekszik faji zártagra. Sőt a beltenyésztést faji veszedelemnek tartom, de egyhez ragaszkodom: Minden népnek joga van hozzá, hogy az életformáját saját maga ízlése és észjárása szerint rendezze, és a szellemi formában, kultúrában, művészetben, irodalomban a sajátját fejezze ki, és minden idegen ahhoz alkalmazkodjon! Azt azonban hozzáteszem: a nép fogalma elmélyültebb, mint a nemzeté, közösségi jelentése zártabb, határozottabb.”

Őt könyvkiadó – az Európa Könyvkiadó, Gondolat Könyvkiadó, Magvető Könyvkiadó, Móra Ferenc Könyvkiadó és a Szépirodalmi Könyvkiadó – nagyszerű fölfedezése és kezdeményezése egy új hetilap: a **Rakéta Regényújság**. Nem kell magyarázatot hozzá, hogy közművelődési szándékával tisztába jöjjünk, ráadásul a közérdek mögött a kiadók hétköznapi anyagi érdeke is megfér. A Rakéta Regényújság – véleményünk szerint – tulajdonképpen elsősorban az új olvasóknak készül, hogy a regényújság oldottabb, rövidebbre szabdaltnak műveiből kapjanak kedvet a könyvolvasáshoz. (Nagy feladat a „Rakétát” mindenekelőtt ehhez a réteghez eljuttatni!) Az első két szám (1974 február 26 és március 5) „slágere”, Dürrenmatt: Az ígérlet című irodalmi értékű krimije a könyvbarátoknak is kedvescsináló!

Lakos György

Filmjegyzet

Képzeltbeli, soha el nem kezdett filmnaplómban az év elején látott filmekről – szinte motóként állna: **felelősségvállalás és cselekvés** Jegyzeteimben ott sorakozna Stanislaw Lem és Andrej Tarkovszkij, Dosztojevszkij és Lev Kulidzsanov neve s utána az élményt adó filmek címe: Solaris, Bűn és bűnhődés.

Nem vezet az a szándék, hogy a különböző alkotásokból egynemű választ vagy következtést csikarjak ki, de most gyors egymásutánban érték csaknem megegyező hatások e filmek látán; lehetetlen nem beszélni róluk.

Dosztojevszkij művében Rosa Luxemburg már jónéhány évtizede felfedezte a felelősség és a részvétel nagy gondolatát: „Dosztojevszkij számára kizökkent az idő, amikor látta, hogy egyik ember megölheti a másikat. Nem lelheti békéjét, mert ismeri azt a felelősséget, amely ezért a szörnyűségért valamennyiünket terhel. Aki csak egyszer is átélte az ő Raszkolnyikovját, az többé nem rejtőzhet el a maga csigaházacskájában, a filiszterség és önhitt egoizmus tojáshegyében...” Lev Kulidzsanov a filmművészet eszközével – azaz, hogy Raszkolnyikov belső világát is „láthatóvá” tette – adja tudtára a ma emberének: az individualizmus bűne és magányba sodor, feloldozást csak az őszinte önmagunkkal való szembenézés és a cselekvés ad, mert enélkül elvesztjük a legfontosabbat, jogunkat a jövőhöz. Ahhoz a jövőhöz, melyből a filozófus alkotó filmrendező, Andrej Tarkovszkij szól hozzánk.

A **Soláris** főhőse, Kelvin – akárcsak Raszkolnyikov – lélektani határhelyzetbe állított ember, de ő már a tudomány és a technika csodáinak birtokosa. Számára a kapcsolatteremtés, az emberi együttélés titkának megismerése a probléma. Önmagával és tudóstársaival vívott párbanjának eszköze – hasonlóan Dosztojevszkij hőiséhez – az emlékezés. Ott Szonjában öltött testet a lelkiismeret, itt a Solaris által életre keltett Hariban, akinek láttán Kelvin szembenéz önmagával. Ennek a folyamatnak elemzése során bontakozik ki Lem és Tarkovszkij összegzése az ember saját létének őszinte, teljes vállalása és a cselekvés révén képes a kapcsolatteremtésre, a teljes emberi életre.

Természetesen végignézttem a TV-ben bemutatott többi **Dosztojevszkij-adaptációt is.** Bár ezekkel – nyilvánvaló erényeik elismerése mellett – inkább vitázni lenne kedvem, nem teszem, mert szintén filmélményhez juttattak. A Félkegyelmű-Miskin – Rogozsin – Nasztaszja háromszöge felidézte a „Proletár Karamazovok” (Gyertyán Ervin szellemes és találó megfogalmazása) Rocco – Simone – Nadia háromszögét. Igen, Visconti kétségkívül Dosztojevszkij ihlette filmjéről, a Rocco és fivéreiről van szó, melynek az Édes élet című antológiában megjelent forgatókönyvét „olvastatták” el újra velem a Karamazov testvérek és a Félkegyelmű, s ezért csak köszönet jár nekik.

Végül, nem azért, mert egy jegyzetet illik is befejezni, a látottak múltból és jövőből hozzánk szóló üzenete – felelősségvállalás és cselekvés – nem csupán egy képzeletbeli filmpapírral mottója lehet, és ne is csak a legyen...

Korill Ferenc

Nyílt levél

Újhelyi Jánoshoz a „hosszúra nyúlt kamaszkorról”

Kedves János!

„Kötet nélküli íróágod” végét jelző regényed megjelenése óta eggyel több okom van büszkének lenni – ha általában megengedett, elfogadható dolog a büszkeség bármilyen szituációban is – volt évfolyam- és – ami nekem lényegesen többet jelent – kollégistatársaimra. Mindig is előszeretettel vettem kézbe az irodalmi közéletben paradox kategóriává merevedett úgynevezett „elsőkönyves szerzők” ama bizonyos korszakváltó, rangot adó s egyszersmind óvatossá gyanulást fogadott – több esetben sokáig egyetlen – kötetét, hiszen általában saját nemzedékem problémáival találkoztam lapjain. Mohó kíváncsisággal egyvégtében olvastam ki erre módot adó kisregény-terjedelmű, érdeklődésemet csak felfokozó különös, **Svédország messze van** című könyvedet. Magam előtt is titkoltan és kimondatlanul, de valójában azt kerestem, hol találok régi önmagunkra, közös élményeink mennyiben jelentik forrását gondolataidnak, íróvá érésednek.

Illúziórombolást jelentene számomra, ha másként lenne: én mindenesetre szívesen éreztem úgy, hogy Varga Bálint életre hívásában, a férfikor küszöbéig jutott könyvtárigazgató előéletének alakításában tetten értem Eötvös Kollégium-i éveink emberformáló hatását.

Ezek után aligha leszek objektivitás-sal, mértéktartó tárgyilagossággal „vándolható”, amikor kijelentem: tetszett a könyved. Oktalan dolog lenne azt keresni, hogy ebben mennyi része van – mert van – a természetszerű elfogultságnak, az eleve „úgy-olvasás” indítékának. A harminc éves korára diplomát, lakást, vezető beosztást szerzett, egzisztenciát teremtett főhősöd lappangó karrierizmusának, meleg emberi kapcsolatok híján lévő, a „magamban bíztam eleitől fogva” életelvének zsákutcáját és a mindennek megálljt, fordulatot parancsoló gondolat szükségszerű érlelődését véleményem szerint hiteles atmoszférateremtően, formalista bravúroktól mentesen, korszerűen, visszafogottan, izgalmasan sikerült ábrázolnod.

Nem azért fordulok hozzád nyílt levélben, hogy ezeket tudomasodra nozzam, hiszen a gratulációnak, könyveidre relett oromom kifejezésének más, intimebb és ezért izlősebb módja is lehetséges lett volna. Vitatkozni szeretnék veled, de nem elsősorban a regénybeli mondandóddal, hanem annak egy részével, amit a még nagyobb nyilvánosság előtt, a televízió januári „Nyitott könyv” műsorában, regényed dramatizált bemutatásakor Szabó B. István jól megformált, okos kérdéseire elmondta. (Mielőtt azonban erről szólnék, szerény egyetértésemet szeretném kifejezni Szűcs Andornak, a Televízió irodalmi és drámai főszerkesztő-sége vezetőjének a Könyvvilág 1974/2. számában megjelent „Könyveket mutogatunk...” című cikke alábbi részletével: „...e negyedév fontos képet ad a sorozat szándékairól, honnét hová tart, amikor olvasótoborozást végez a mai irodalom érdekében. A Svédország messze van című Újhelyi-kötet tévéműsorának bizonyos fanyalgást eredményezett a sajtókritikában. Ez nem okoz kedvetlenséget azokban, akik a műsört készítik. Újhelyi könyvét nem tartjuk szeplőtlen alkotásnak, de alkotójával együtt a sok figyelmet érdemlő írók közé soroljuk s azt reméljük, hogy még találkozunk vele a tévé képernyőjén.” (csak üdvözölhetjük a „Nyitott könyv” profilbővülését s öröndetes, hogy a fanyalgó sajtóvisszhang nem veszi kedvét Szűcs Andornak és munkatársainak a kockázatvállalásban s nemcsak a „kikezdehetetlenül pedáns művek, a már egyébként is népszerű alkotók bemutatását tartják kizárólagos feladatnak.)

A tiédől eltérő véleményem van az általában többször is használt „hosszúra nyúlt kamaszkor” kifejezés értelmezését, tartalmát illetően. Ha jól értettem – leplezetlen szorongástól terhes – szavaidat,

a 40-es évek elején, közepén születettek, azaz a mai harmincegynéhány évesek önálló karakterrel és alkotótevékenységgel – ami alatt én nemcsak művészeti és tudományos munkát értek – rendelkező felnőttekké válását minősítetted – szerintem indokolatlanul – hosszú folyamatnak, mondván, sokáig nem szólhattunk bele a dolgokba, nem tudtunk hangot adni véleményünknek. Hát ez az, ami nyilvános vitára, felelésre ingerelt. Mibe nem szólhattunk bele úgynevezett „hosszúra nyúlt kamaszkorunk” idején, illetve volt-e egyáltalán ilyennek titulálható szakasza életünknek?

Az első kérdésre sehogy sem találok elfogadható választ, az utóbbira nem kell felelnem. Vajon mi a reális oka véleménykülönbségünknek, mi az, ami veled másként látatja ugyanazt a dolgot? Azt hiszem, tíz éve elkülönült élet- és munkakörülményeink merőben eltérése okozza e felfogásbeli differenciát.

Te a fővárosban élsz, én vidéken. Te alkotóműveszek, filmesek, újságírók világában vagy járatos, én a közéletet ismerem minden bizonnyal jobban. (Ittan nem recsegek ki intimtasokat azzal, ha arra utalok, hogy már egyetemista korodban cikkeid, ambícióid révén kapcsolatokat alakítottál ki bizonyos körökkel; irigyeltünk is egy kicsit érte...) Lehet, hogy egyes alkotóműhelyek steril világában összeszűkül a fiatalok, az újat akarók beleszólási lehetősége a dolgokba, innen én ezt nem tudom megítélni. Nem helyes azonban netán erre építeni analógiát s általában olyan jogokat kérni, amelyekkel évek óta élhetünk és úgy érzem élünk is. Soha nem volt ilyen érvényesülési lehetőség közvetlenül a politikából fakadóan a fiatalok előtt, mint éppen az elmúlt években illetve napjainkban. (Érdekes, hogy főhősöd számára is „megadtál” minden elérhetőt s amiatt bírálod, hogy egyfajta komfortszemlélet illúziói kezdik ki eredendően pozitív jellemét, célnak tekinti az értelmes élethez eszközként szolgáló anyagi javak megszerzését.) A mindennapok politikai gyakorlatában tapasztalom, hogy nemhogy hosszúra nyúlt volna kamaszkorunk, hanem éppenséggel nagyon korán ítéltünk felnőttnek s bíztak ránk igencsak komoly feladatokat, felelős funkciókat.

Ha eljut hozzád – amit őszintén remélek – a Palócföld jelen száma, minden bizonnyal meglep majd e neked címzett nyílt levél. Bízom abban, hogy nem érte félre szándékaimat s egy kicsit abban is, hogy véleményed védelmében reagálsz soraimra, esetleg lapunk hasábjain is.

Azt kívánom, hogy mielőbb sikerüljön túljutnod az „elsőkönyves íróág” állapotán s írói, dramaturgi, „filmes” ambícióidat koronázza sok siker művészeti közéletünk javára, gazdagodására. Barátsággal:

Csongrády Béla

Győri Dezső (1900–1974)

Négy éve sincs, hogy a barát és küzdőtárs, Fábry Zoltán koporsójára helyezte Stószon válogatott költeményeinek, az **Emberi hangnak** frissen megjelent példányát, s most, ez év februárjában az ő sirját álltuk körül a Farkasréti temetőben. Még kézbevehette történelmi regényének, a **Viharvirágnak** hetedik kiadását, de gyűjteményes verskötetének mar csak nyomdai levonatát láthatta, s több kötetre tervezett önéletrajzat sem tejezhetett be. De élete, az önéletrajz megíratlan tejezetei kiolvashatók a versekből és regényeiből. Életének értelmét és tanulságát művei közvetítik számunkra.

Költészete kisebbségi sorban, a két világháború közötti Csehszlovákiában bontakozott ki. Munkássága – telejtesek és újrateljedések után – immar a huszadik századi magyar irodalom szerves része. Versei azonban ma sem csupán egy korszak művészi dokumentumaiként hatnak, hanem az aktualitás erejével is. Amíg meg nem szűnik a világban a korlátolt, sovíniszta gyűlölködés és önzés, addig Győry „emberi hang”-ja időszerű marad. Amíg lesznek mindennel eltelt, cinikus kozmopoliták – Győry hazaszeregete nem veszít mozgósító erejéből. A mindenfajta embertelenséggel, társadalmi elnyomással, nacionalizmussal, faji gyűlölködéssel szembeforduló Győry költészete értékes eszmei és morális példa. Kevesen látták az első pillanattól annyira tisztán a fasiszta demagógia veszélyét, kevesen mondtak annyira szenvedélyesen és merészen nemet az újkori barbárságra, mint ő, nemcsak a magyar, de az egész közép-európai irodalomban is. Számára az írás nem csupán irodalmi ügy és nem is a siker hajszolása volt, hanem hivatás, társadalmi, nemzeti, morális küldetés:

Én és ezer társam a sorban
szegényekért s kicsinyekért
fájunk s izgultuk ezt a sorsot:
rossz életet jobb életért.
Sosem magunkért, mindig másért
hirdettünk többet, mint magunk;
jobb lenni ösztönünknel s másnál,
s tartani minden gátomlásnál
élő gátnak szívünk s agyunk.

Mi készítette a polgári értelmiségi családot, a rimaszombati tanár fiát, hogy felvegye a küzdelmet a retrográd „bús-magyar”, felvidéki dzsentri-szellemmel, s leszámoljon az apák illúzióival, a mindinkább tartalmát-vesztett konzervatív ellenzékiességgel, álnegyvenyolcassággal?

A költő családjában elevenen éltek a szabadságharcos hagyományok: egyik őse hajdúkapitány, nagyapja az 1848-as szabadságharcban Bem hadnagya volt. Ómaga kamaszfejjel Karikás Frigyes híres harminckilences dandárjában harcolt

és a **Gömöri Munkás** szerkesztőségében dolgozott 1919-ben. A forradalom bukása után, a válságból kilábalva, keresi az értelmes cselekvés lehetőségeit.

Lehetetlen helyzetekben, kisszerű, provinciális viszonyok közepette viaskodik, kezdetben látszatra egymaga; aztán száva mindinkább visszhangra talál a haladó ifjúság körében. Programadó írását, a **Kisebbségi Génuszt**, 1925-ben a kassai Renaissance Kultúregyesület első ünnepi rendezvényén olvassa fel: a felolvasás értetlenségbe, botrányba fullad, de a szöveg egy héttel később megjelenik a **Prágai Magyar Hírlapban** és egy diáklapban, s hatása szétgyűrűzik az ifjúság körében. Győry kezdeményező szerepét, jelentőségét így jellemzi a kiváló kommunista-antifasiszta publicista Fábry Zoltán: „Az első világháború magyarjára a kínok és szenvedések tovább záporoztak a békekötés után is: Kurzus–Magyarország félelmet tenyésztve, közönyt egyenlített. Nálunk az első döbbenetben az új helyzet vak, irredenta felgyűlést, szentimentális rezignációt és kvaterkavirtust eredményezett. De voltak kivételek itt is, ott is: szocializmusra és demokráciára ébredtek illegálisok, munkások, diákok, írók és költők. Újra és másképp kellett kezdeni mindent. Hangot adni és zsákutcák helyett új csapásra mutatni. Változni és változtatni. Névadó kellett és új fogalmazás. És akkor született meg Győry Dezső szövegezésében az új név, az új cím: „**Újarcú magyarok**”.

Győry a kisebbségi sors hátrányából erényt kovácsol: mélyebb önismeretre és átfogóbb, távlatosabb gondolkodásra serkent. „Ez a költészet – fogalmazza meg a húszas években eszmélő fiatal nemzedék élményét Ilku Pál – életet, népért való emberséget, szociális felelősségérzetet tudatosított, embersorsokat irányított történelmünknek egy igen bonyolult, veszélyekkel és szakadékokkal teleszórt korszakában és ezzel a haladás élvonalába segítette, sodorta a sokat emlegetett háború utáni nemzedéket.” Győry költészetében találta meg szellemi forrását a csehszlovákiai haladó fiatalok mozgalma, a **Sarló**. A Győry-versektől megérintett „sarlósok” a népi kultúra emlékeinek gyűjtésével kezdték munkájukat, falukutató szociográfiával folytatták és sokan közülük eljutottak a munkásmozgalomhoz. Itthon Móricz Zsigmond méltatta meleg szavakkal a **Nyugatban** Győry költészetét, példaadó szellemiségét.

Közben válságok és makacs újkezdések során egyre mélyül költészete. A messianisztikus lobogás alábbhagy, a reformer illúziók szertefoszlanak, de a felismert értékek megmaradnak. Népe és a többi kis közép-európai nép sorsát együttesen, összefüggéseiben szemléli:

mindnek kívánom, amit egynek,
hiszen közös a nyereség,
én minden népet félték attól,
amitől féltém az enyémet.

A harmincas évek folyamán a fasizmus elleni küzdelemben teljesedik ki költészete. Verseik sorával ébreszt: minden emberi érték veszélyben forog. (**Kardos humanizmus, Hegyi szél a Dunánál, Okori metszet új keretben, Kis népekért, A történelem sodrában**) 1939-ben a **Pozsonyi Újság** közli a **Magyar Hegyibeszéd 1939 karácsonyán** című tizennégy részből álló, nagy arányú költeményét, amely a következő évben **Emberi hang** címmel könyvalakban is megjelent – előbb Pozsonyban, aztán Budapesten. Ez a versciklus a költő eszményeinek foglalatosa. Felméri a megtett utat, a haladó mozgalmak eredményeit, számotvet a demokratikus erők szétforgácsolódásával, figyelmeztet az emberiséget fenyegető veszedelemre és ellenállásra buzdít. Kínzó önvizsgálat és keserű vád nyer kifejezést a versben:

Mit mondjunk, hogyha számonkérük,
miért nem jött utánunk a zöm?
s miért zúdult ránk, emberi ösvény
csapóira a bosszúözön?...
Felelhetne egy földrész sorsa.
Jaj, nem így várunk feleletet.
Nem hallgattál a költőidre:
Európa moshadd kezedet!

A világháború kitörése után Győry elszigetelődik, publikációs lehetőségei jórészt megszűnnek. Az eseményeket azonban változatlanul lázas figyelemmel kíséri, s a versírást nem hagyja abba.

A felszabadulást türelmetlenül várta. 1944 novemberében még dúlt a harc, amikor a költő újra hallatja szavát:

Új világunkat vérben szülik.
Nézek a ködbe. Messze. Sztét.
S előveszem kettétört árva
ceruzám megmaradt felét.

Az irodalmi dogmatizmus és sematizmus éveiben azonban háttérbe szorul. A **Férfiének Európa romjain** című költeményét egyik (azóta disszidált) lapszerkesztő nem tartja elég „pozitívnak”, „harcosabb” verset kér. De Győry csak egyféleképpen tud írni. Nem hajlandó imalomként pergetni a frázisokat – elhallgat, és mert van mondanivalója, évekkel később feltámad mint prózaíró. S egymás után jelennek meg új és új kiadásban népszerű történelmi regényei, amelyek a magyar történelem egy-egy sorsdöntő korszakát idézik, s a történelmi személyek mellett szűkebb pátriájának jellegzetes figuráit, palóc népi alakok sorát rajzolja meg. (**Két végzetes korona, A vérvörös Vág, Sorsvirág, Tűzvirág**.)

Életének utolsó másfél évtizedében – a háromszoros József Attila-díj és regényei rendkívüli népszerűsége mellett – megérthette, hogy mint költő is újra felfedezték. A költeményekben rejlő szellemi és morális energiák ismét eleven erővé váltak és alkotójuk ránk hagyott üzeneteként hatnak ma is, továbbra is.

Kerékgyártó István

KOVÁCS BÉLA: CSOKONAI EMLÉKÉRE

4. SALGÓTARJANI
TAVASZI TÁRLAT

FELEDY GYULA: HALÁL DÉLUTÁN IV.

